

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (2), 287-316

Geliş Tarihi: 14.10.2021 Kabul Tarihi: 21.11.2021

Yayın: 2021 Yayın Tarihi: 30.11.2021

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.1009212>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

POSTMODERN SİYASAL EŞİTLİK SORUNU: KİMLİK-FARKLILIK İLİŞKİSİ VE DEMOKRATİK SİYASET

Cem KOTAN*

Öz

Makale postmodern dönemde kimlik-farklılık ilişkisi çerçevesinde belirlenen siyasi eşitlik sorununa odaklanmaktadır ve kimlik temelli farklılık taleplerinin postmodern dönemde yeni bir siyasi eşitlik sorunu olarak karşımıza çıktığı iddiasına dayanmaktadır. 1960'lı yıllardan itibaren kimlik olgusunun sosyal bilimlerde en merkezi kavramlardan birisi haline geldiği söylenebilir. Kimliğe yönelik bu ilgi şüphesiz postmodern olarak isimlendirilen tarihselliğin yarattığı bir dizi değişimle ilgilidir. Demokratik siyaset açısından söz konusu değişimin önemi, kimliğin politikleşerek bir eşitlik talebi haline gelmiş olmasıdır. Böylece kimlik temelli eşitlik talepleri, demokratik siyasetin yeniden gözden geçirilmesi sorununu da beraberinde getirmiştir. Çünkü kimliğin politikleşmesi aynı zamanda “farklılıklara” ilişkin vurgunun giderek artmasına sebep olmaktadır. “Farklılığın” giderek “kutsanması” ise bir arada yaşamın politik imkânlarını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda makale; tanınma, çokkültürlülük, müzakereci ve radikal demokrasi tartışmaları ekseninde hem eşitlik taleplerinin karşılanabileceği hem de toplumsal bütünlüğü koruyacak bir arada yaşama politikalarını demokratik siyaset açısından ele almaktadır. Çalışmanın yöntemi söz konusu tartışmalara dayalı eleştirel kaynak taraması yöntemidir. Makalede müzakereci demokrasi modelinin politik tasavvurları büyük oranda benimsenmiş; ahlak ve adalet kavramları da postmodern siyasi eşitlik taleplerinin karşılanması ve demokratik siyasetin geleceği açısından öne çıkarılmıştır.

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, cemkotan75@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7765-7324> Sakarya, Türkiye.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Eşitlik, Kimlik, Demokrasi, Modernite, Postmodernite.

Postmodern Political Equality Problem: Identity-Difference Relationship and Democratic Politics

Abstract

This paper focuses on the problem of political equality in the postmodern period and claims that identity-based difference demands emerged as a new political equality problem in the postmodern period. The importance of this change in democratic politics is that identity has become a demand for equality by politicizing it. Thus, identity-based demands for equality brought the problem of revising democratic politics and the politicization of identity also causes the emphasis on “differences” to increase gradually. The increasing blessing of “difference” makes living together problematic. In this context, this paper centers the debates on recognition, multiculturalism, deliberative and radical democracy. Thus, it discusses the policies of coexistence, which can both meet the demands for equality and protect social integrity in terms of democratic politics. The method of critical literature review in the study is based on the discussions in question. The political conceptions of the deliberative democracy model are largely adopted in the paper. The concepts of morality and justice have also been remarked in terms of meeting the demands of postmodern political equality and the future of democratic politics.

Keywords: Political Equality, Identity, Democracy, Modernity, Postmodernity.

Giriş

Geleneksel dönemin hiyerarşik toplumsal yapısından farklı olarak modern toplumsallık, her bireye toplumsal yaşam içinde biricik ve özel bir statü sağlamıştır. Böylece her birey, diğer bireyler karşısında hukuki ve siyasal olarak eşit kabul edilmiştir. Eşitlik kavramının bu bağlamda iki açıdan önemli olduğunu söyleyebiliriz. İlk olarak eşitlik, doğuştan kazanılan bir hak olması dolayısıyla insani varoluşun merkezi anlamına atıf yapar. Bunun anlamı, bütün insanların hiçbir ayrıma maruz kalmadan sadece “insan” olmaları dolayısıyla diğer insanlarla eşit muamele görme hakkını elde etmiş olmalarıdır. İkincisi, eşitliğin daha ziyade politik

içerikleriyle ilgilidir. Modern siyasallıkta herkesin oyu bir sayılır. Yani bireyler, eşit siyasal aktörler olarak kabul edilir ve kolektif karar alma süreçlerinde her birine eşit saygınlık gösterilir.

Bugün siyaseten herkesin eşit sayılmasını aksini düşünmeden kabul ediyor olsak da siyasal eşitliğe ilişkin kazanımlar, uzun yıllar süren demokratik mücadelelerin ürünüdür. En temel siyasal eşitlik haklarından birisi olan genel oy hakkı, henüz erken sayılabilecek bir zaman dilimine kadar genele teşmil edilmemiş, bugün demokratik olarak kabul edilen birçok ülkede, nüfusun büyük bir çoğunluğu bu haktan mahrum bırakılmıştı. Eşitlik haklarının genişlemesiyle demokratik siyaset de gittikçe yerleşmiş ve kurumsallaşmıştır. Çünkü halk iradesine dayanan bir siyasal sistem olarak demokrasinin varlığı ve meşruluğu, eşit siyasal aktörlere ve bu aktörlerin siyasal hayata eşit şartlarda katılımına dayanır. Dolayısıyla eşitliğin olmadığı bir toplumsallıkta ne siyasal bir aktör olarak bireyden ne de demokratik siyasetten bahsedemeyiz.

Her ne kadar demokrasi ile eşitlik arasında yakın bir ilişki olsa da hiçbir demokratik sistemin, siyasal aktörlere tamamen eşit şartları sağlandığını ve mutlak bir eşitlik anlayışını mümkün kıldığını söyleyemeyiz. Çünkü bütün insanların eşit siyasal kaynaklara, yeteneklere, zamana, eğitime, servete vb. sahip olmadığını biliyoruz. Şimdi ve gelecekte mutlak bir eşitlikten bahsetmek akla yatkın görünmüyor. Bu anlamda mutlak siyasal eşitliğin ancak bir “ideal” olduğunu söyleyebiliriz. Şüphesiz bu durum eşitlik taleplerinin göz ardı edileceği anlamına gelmez. O halde demokratik siyasetin derinleştirilmesinin ancak eşitliğin önündeki engellerin kaldırılmasıyla mümkün olabileceğini söyleyebiliriz. Bu yanı sıra demokrasi ve eşitlik arasındaki temel ilişkinin bu çalışmanın ana sorunsallarından birisi olduğunu söyleyebiliriz.

Son yıllarda demokrasi özelinde yürütülen tartışmaların (örneğin müzakereci demokrasi ve radikal demokrasi) da bir yönüyle eşitlik sorununa dayandıkları söylenebilir. Her iki demokrasi anlayışı da politik aktörlerin kamusal alandaki eşitlik sorunuyla ilgilenmektedir. Bu bağlamda müzakereci demokrasi

anlayışı açısından siyasal eşitlik sorunu, rasyonel bir uzlaşma amacıyla müzakere/iletişim imkânlarının önündeki engellerin mümkün olduğunca kaldırılması ile ilgiliyken radikal demokrasi açısından söz konusu sorun; bütün toplumsal aktörlerin ve kimliklerin herhangi bir üstünlük iddiasında bulunmadan ve ortak bir karara ulaşma zorunluluğu olmadan kamusal alandaki tartışma sürecinin içine katılması ve tartışmayı sürdürmesi durumuyla ilgilidir.

Demokrasi tartışmalarından başka ancak demokrasi ve eşitlik sorunuyla doğrudan ilgili olarak tanınma ve çokkültürlülük tartışmalarının da bu bağlamda önemli olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıda Charles Taylor, Axel Honneth, Will Kymlica, Bhikhu Parekh ve Tariq Modood gibi düşünürler ekseninde ele aldığımız tartışmalarda da görüleceği üzere tanınma ve çokkültürlülük, her şeyden önce eşitlikçi bir toplumsal durumu ifade eder. Buna göre her bireyin ve toplumsal grubun politik ortamda eşit olması ve eşit saygıyı hak etmesi demokratik politik ortamın en önemli özelliklerinden birisi olarak kabul edilir. Bunda başka tanınma ve çokkültürlülük, kimlik-farklılık tartışmaları bağlamında ele alındığında ise bütün bireylerin ve/veya toplumsal grupların politik ortamda kendilerine ilişkin olarak benimsedikleri kimliklerinin ve/veya farklılık taleplerinin eşit saygıyı hak etmesi ve “ötekilerce” kabul edilmesi ve hukuken garanti altına alınması anlamına gelir.

Makale, bu tartışmalar ekseninde siyasal eşitlik sorununu, kimlik merkezli “farklılık” talepleriyle ilişkilendirerek ele almaktadır. Ayrıca söz konusu farklılık taleplerini postmodern toplum ve siyaset düşüncesine özgü, “yeniden formüle edilmiş” eşitlik talepleri olarak kabul etmektedir. Postmodern düşünce, modernitenin rasyonel temelli toplum ve siyaset düşüncesini belli bağlamlarda eleştirir. Söz konusu eleştiriler daha ziyade moderniteye özgü rasyonel temelli evrenselci bakış açısına odaklanır. Bu evrenselci bakış açısına içkin “genel” anlamlar yapı-sökümüne uğratarak farka-farklılıklara alan açılır. Böylece postmodern siyaset düşüncesi, modern tarihsellik içinde -üst anlatılarla- belirlenen ve büyük oranda farklılıkları örten bireysel ve toplumsal kimlikleri sorunsallaştırır. Bu

bağlamda kimlik temelli farklılık talepleri, aynı zamanda postmodern siyasetin eşitlik talepleri haline gelir.

Kimlik merkezli söz konusu talepleri karşılamaya yönelik etik ve politik bir teorinin dört başı mamur bir şekilde inşa edildiğini söyleyemeyiz. Müzakereci demokrasi, radikal demokrasi, tanınma ve çokkültürlülük tartışmalarının da bu anlamda söz konusu soruna ilişkin kesin bir çözüm önerisi sunduklarını ifade edemeyiz. Sosyal gerçekliğin sürekli değişen doğası göz önünde bulundurulduğunda böyle bir teoriye gerek olup olmadığı da yine ayrıca tartışma konusudur. Ancak yine de kimlik-farklılık ilişkisi çerçevesinde şekillenen eşitlik talepleri, demokratik siyasetin yeniden gözden geçirilmesi sorununu da beraberinde getirmiştir. Çünkü farklı kimlik talepleriyle birlikte demokratik siyaset, hem bu taleplerin sahiplerini dışlamadan eşit siyasal özneler olarak kabul etmek durumundadır hem de çeşitli farklılık taleplerinin yaratacağı bir arada yaşama sorunlarıyla karşı karşıyadır. Bu bağlamda bize göre söz konusu sorunların siyasal düzlemde dile getirilmesi ve müzakere edilmesi, bir arada yaşamanın mümkün imkânlarının belirlenmesi ve demokrasinin işlerliği için en makul teklif olarak görülmektedir. Bu nedenle makalede, radikal demokrasinin farklılıklara sürekli vurgu yapan ve kamusal alanda herhangi bir uzlaşma zeminine imkân tanımayan politik tasavvurundan ziyade müzakereci demokrasi modelinin müzakereye/iletişime dayanan ve rasyonel bir uzlaşma zeminini önemseyen politik tasavvurunun büyük oranda benimsendiğini söyleyebiliriz.

Makalede özellikle vurgulanmak istenen hususlardan bir diğeri ise farklılık taleplerinin yaratabileceği olumsuz durumlardır. Çünkü her ne kadar kimlik politikaları, hemen bütün toplumlarda kimlikleri dolayısıyla bir takım dezavantajlı durumlara maruz kalan kişi ve grupların taleplerinin karşılanmasına imkân tanıyan özgürlük ve eşitlik politikalarını gündeme getirirse de aynı zamanda farklılıklara yönelik aşırı vurgu, “ötekileştirici” ve “kimlikçi” bir söylemi de beraberinde getirme riskini taşımaktadır. Böylece bize göre postmodern dönemde demokratik siyaset için temel sorun; hem farklılıkların kabul edilmesi hem de farklılıklarla bir arada

yaşamının imkânlarının neler olabileceğinin belirlenmesidir. Bu bağlamda makalede, “ben” ve “öteki” ilişkisinin ahlaki temeline vurgu yapılarak, “ötekinin” haklarına gösterilen özenin ahlaki bir davranış olduğu vurgulanmış böylece ahlak, farklılıkların bir arada yaşayabildiği bir siyasi ortamın kurucu öğelerinden birisi olarak öne çıkarılmıştır. Bundan başka siyasal eşitlik taleplerinin bir insani hak olarak kabul edilmesi gerekliliği de doğrudan özgürlük ve adalet kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir.

1. Modern Siyaset ve Siyasal Eşitlik

Eşitlik kavramının modern siyasi düşüncenin en önemli kavramlarından birisi olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu kavramın “modernliği”, klasik siyaset düşüncesi ile modern siyaset düşüncesi arasındaki farkla doğrudan ilgilidir. Klasik siyaset düşüncesi, insanların doğuştan eşitsizliklerini kabul ederken, modern siyaset düşüncesi bu görüşün aksine insanların doğuştan eşit olduklarını kabul eder (Urhan, 2016: 109). Aydınlanma düşünürleri, eşitlik kavramının “kapsamı” açısından her ne kadar birbirleriyle uyuşmasalar da eşitliği, doğuştan kazanılan toplumsal ve siyasal bir değer/hak olarak ele almışlardır. Eşitlik anlayışının aydınlanma düşüncesindeki merkezi yeri, aslında modern dönemle birlikte değişen insan algısıyla doğrudan ilgilidir. Çünkü modernlik, akıl sahibi bir varlık olarak insanın kendisinin üstünde bir otoritenin olamayacağı yani insanın “dışsal otoriteler karşısında” özerk bir varlık olduğu anlayışını, dahası bireyin bu özerklik talebini dile getirmesi gerekliliğini öne çıkarır. Böylece modern birey/insan geleneksel kurumların kendisini sınırlandırıcı bağlarından kurtulmuş, bir anlamda “özgürleşmiştir”. Bütün bu sınırlamalardan bağımsız kalan ve elinden alınamaz doğal haklarla donatılan birey, modern liberal dünya görüşünün ve modern hümanizmin de çekirdeği haline gelmiştir (Küçük, 2018: 36-37). Söz konusu bu yeni insan anlayışı ile modern toplum da özgür ve eşit bireylerden oluşan bir birliktelik olarak idealleştirilmiştir. Tanrı merkezli geleneksel hakikat anlayışının hilafına, aydınlanmanın insan merkezli yeni ontolojisi, doğal olarak bütün sosyo-kültürel yapıyı dönüştürücü bir etkiye sahipti. Zaten kabaca on

yedinci yüz yıldan beri süregelen bütün toplumsal-siyasal değişimler de temelde bu yeni hakikat anlayışının etkisiyle şekillenmiştir.

Söz konusu değişimin siyaset kurumu özelindeki en belirgin etkisinin, iktidarın belirlenmesi ve meşruluğu ile ilgili olduğu söylenebilir. Klasik dönemde siyasal sistem, bu döneme özgü eşitsizlik anlayışının mantığı içinde iktidarın yukarıdan aşağıya uygulandığı tanrısal/kutsal bir yapıyken, modernleşmeyle birlikte siyasal sistem yukarıda da ifade ettiğimiz gibi insan merkezli bir anlayışla uyumlu bir şekilde, iktidarın aşağıdan yukarıya doğru belirlendiği bir yapı haline doğru evirilmiştir. Zaten tarihsel sürece baktığımızda da İlk ve Orta çağlar boyunca “eşitsizlik” anlayışına uygun olarak monarşi ve aristokrasi gibi hiyerarşik siyasi yapıların hâkim olduğunu, modern çağla beraber ise eşitlik anlayışına uygun olarak siyasal sistemin de demokratikleşmeye doğru evirildiğini görüyoruz (Urhan, 2016: 110). Böylece modern çağla birlikte geleneksel siyasi kurumlar yerlerini modern siyasi kurumlara bırakmış, bireyler elde ettikleri yeni hukuki hak ve kazanımlarla siyasal hayatın merkezi aktörü haline gelmiştir. Kısaca demokratikleşme olarak adlandırılan bu siyasal modernleşme sürecinin yukarıda ifade ettiğimiz insan merkezli hakikat anlayışıyla doğrudan ilgisi vardır. Çünkü artık siyaset ve daha dar anlamıyla iktidar, “kutsallığını” gittikçe kaybetmiş bir insan edimi olarak kabul edilmiştir. Siyasetin bu “laik” içeriği, bireyi siyasetin belirlenmesinde karar verici bir politik aktör haline getirdiği gibi tek tek bireylerden meydana gelen ve kolektif bir irade olan halk iradesini de siyasetin meşru temeli haline getirmiştir.

Demokratik siyasetin meşruluğunu halk iradesiyle kazanması ve halkın özgür ve eşit bireylerden oluşan bir birlik olarak ele alınması, aydınlanma düşüncesinin ideal toplum ve siyaset düşüncesiydi. Modernleşme tecrübesinin en azından siyasal düzlemde, bugün dahi bu özgürlük ve eşitlik idealini taşıdığını söyleyebiliriz. Bu ilişki temelde insanların her birinin eşit içsel değerlere sahip olduğuna ve her bir yetişkin insanın, bu anlamda siyasal otoriteyi belirlemede eşit sayılmaları anlayışına dayanır (Dahl, 2006: 4). Bu bağlamda modern siyasal sistem, ancak bireyler arasında sağladığı siyasi eşitlik ile demokratik ve meşru bir sistem

olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla hangi siyasi düşünce yelpazesinde olursa olsun hemen bütün düşünürlerin eşitlik konusunda hemfikir olduğunu söyleyebiliriz. Aslında bugün eşitlik konusundaki mücadele bu ilkenin kabul edilip edilmemesi ile ilgili değil, “eşitliğin nerede, nasıl ve kime uygulanması gerektiği konusundaki farklı görüşler arasındadır” (Heywood, 2017: 349).

2. Bir İdeal Olarak Siyasal Eşitlik ve Demokratik Siyaset

Eşitliğin nerede, nasıl ve kime uygulanacağı tartışması da aslında sadece bugünün tartışması değildir. Bir kere eşitlik bir toplumsal ve siyasal değer olarak ortaya çıktıktan sonra bu tartışma sürekli gündemde kalmıştır ve bugün de devam etmektedir. Erken modern düşünürler için eşitlik önemli bir değer olmakla birlikte hiçbir zaman fırsat eşitliği yahut servet ve statü eşitliği ile ilgili olmamıştır. Bu düşünürlerin büyük bir çoğunluğu insanların eşit yaratıldığı düşüncesini benimsemiştirler ancak mülkiyet sahipliğiyle oy verme hakkının kazanılması yani oy hakkının sadece mülkiyet sahipleriyle sınırlı tutulmasında ve tüm kadınların “insan” kategorisinin dışında tutulmasında da bir çelişki görmemişlerdir (Heywood, 2017: 351). Liberal düşüncenin önemli temsilcilerinden birisi olan Locke’un düşünceleri bu anlamda önemli bir örnektir. Çünkü Locke, her ne kadar “tüm insanların” eşit olduğu düşüncesini benimsese de bu “insanların” kapsamı her zaman sınırlı olmuştur; mülk sahibi özgür erkekler. Böylece Locke sömürgeciliğe ve köleliğe yönelik meşrulaştırıcı argümanları savunduğu gibi sermaye merkezli üretime dayanan kapitalist sistemi yani “işçinin emeğinin sermayedar tarafından kendi mülkiyetini genişletmek için kullanılmasını” da eşitlik düşüncesiyle çelişir şekilde savunmuştur (Sunar, 2019: 40). Ancak kısaca şunu da belirtelim ki erken modern düşünürlerin hepsinin Locke gibi düşündüğünü söylemek zordur. “Radikal aydınlanmacılar” o dönem için daha ileri bir eşitlik düşüncesini, bütün insanlar arasında -rengine, cinsiyetine ve dinine bakılmaksızın- herhangi bir ayırım yapmadan savunmuşlardır. Herkesin kişisel çıkarlarına ve özelemlerine hukukun ve devletin eşit saygı göstermesini ileri sürmüşlerdir (Israel, 2018: 7-11).

Radikal aydınlanmacıları bir tarafa bırakırsak erken modern düşünürlerinin birçoğu eşitliği, toplumsal statü ve servet hiyerarşilerini göz ardı ederek ya da bunları çok da sorunsallaştırmadan “hukuk önünde eşitlik” olarak anlıyorlardı. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi, “insanlar özgür doğar, özgür yaşar ve eşit haklara sahip” demektir. Fakat bu bildirgelerdeki “insanlar” yukarıda da ifade ettiğimiz gibi sadece “insan” kabul edilenlerdi. Çünkü bilindiği gibi birçok “demokratik” ülkede, yetişkin erkek nüfusun büyük bir kısmı, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar ve hatta yirminci yüzyıla kadar en temel siyasi hak olan oy hakkının dışında bırakılmıştır. Fransa ve Belçika’da, kadınlar İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraya kadar ulusal seçimlerde oy kullanmadılar. İsviçre’de, kadınların 1971 yılına kadar oy kullanma hakkı garanti edilmedi. Amerika’da 1965 yılına kadar Afro-Amerikalılar oy hakkından mahrum kaldılar. (Dahl, 2006: 21). Yani siyasal eşitlik haklarının en temeli olan oy hakkı yirminci yüzyılın sonuna kadar genele teşmil edilmemişti. Kısaca eşitlik, modernleşme tecrübesinin uzun yılları boyunca “insan” kabul edilenler arasındaki eşitlik olarak yorumlanmıştı. Yıllarca da bu böyle kaldı, çünkü eşit yaratılmış “insanlar”ın tam olarak kim oldukları “demokratik mücadeleyle” belirlenmek zorundaydı. Söz gelimi Amerika’da doğal haklar ile zenci köleliği arasında bir uyumsuzluğun görülmemesi, insanların doğal hakları olup olmadığı değil, insan kategorisine kimlerin girip girmediği ile ilgiliydi (Barber, 1999: 506). Ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra temel siyasi haklarda ciddi bir gelişme ve yayılmadan bahsedebiliyoruz. Liberal demokratik sistem, bu tarihten sonra üç tür eşitlik anlayışını öne çıkarmıştır; “eşit genel oy”, “sosyal eşitlik” ve “fırsat eşitliği”. Eşit genel oy, herhangi bir ayrıma gitmeden ve siyasi özgürlüğün bir tamamlayıcısı olarak herkese oy verme hakkının tanınmasını ifade etmektedir. Sosyal eşitlik, sınıf ve servet farklılıklarının önemli olmadığı ve statü ve saygınlıkta eşitliği ifade etmektedir. Fırsat eşitliği ise eşit fırsatları yani şahsi gelişme ve tamamlanmanın önündeki engellerin kaldırılmasını ve bu haktan tüm vatandaşların yararlandırılması anlayışını ifade eder (Sartori, 2014: 417 ve Heywood, 2017: 355).

Tarihsel olarak elde edilen bütün bu kazanımlar “eşitlik idealine” yaklaşmak için önemlidir. Özellikle eşit genel oy hakkının yetişkin insanlara aralarında herhangi bir fark gözetmeksizin tanınması, meşru demokratik sistemin kurumsallaşması ve istikrarı için önemli bir kazanım olmuştur. Ancak siyasal eşitlik hiçbir zaman oy verme hakkından da ibaret değildir. Siyasal eşitlik bir idealdir ve görüldüğü üzere tarihsel süreçte elde edilen kazanımlarla bu ideale yaklaşılmaya çalışılmaktadır. İdeale yaklaşmak diyoruz çünkü tam olarak insanlar arasında gerek siyasal gerek de sosyo-ekonomik bir eşitlikten bahsetmek zordur. Dolayısıyla, Urhan’ın da ifade ettiği gibi, her ne kadar hukuk önünde insanların birbirleriyle eşit konumda bulunmaları gerektiğinden söz edilebilse de siyasal ve toplumsal yapının birer üyesi olmaları söz konusu olduğunda, onların eşitliklerinden ziyade eşitsizliklerinden söz edilmesi daha akla uygun görünüyor (2016: 110). Bu anlamda eşitsizliğin doğal, eşitlik idealinin ise siyasal bir sorun olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü insanların birbirlerine eşit olmaları doğdukları sosyo-kültürel ortam, aldıkları eğitim, servet vb. birçok sebepten ötürü mümkün görünmemektedir. Ancak bu farklılıkların ortaya çıkaracağı adaletsizlikleri ortadan kaldırmak en azından etkilerini azaltmak için de eşitlik ideali siyasal bir sorun/mesele olarak daima karşımızdadır. “Demokratik mücadelenin” de tam olarak bu bağlamda önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Siyasi eşitlik genel olarak bir toplum üyelerinin her birinin çıkarlarının eşit olarak göz önüne alınmasını ve buna bağlı olarak da o kişinin yararını ve çıkarını etkileyen kolektif ve bağlayıcı kararlar almaya katılım hakkına sahip olmasını gerektirir (Dahl, 1996: 646). Bu anlamıyla siyasi eşitliğin temel ilkesi toplumun kolektif kararlarının belirlenmesi sürecinde istenen amaçların elde edilmesi için “gerekli tüm araçların bireylere eşit olarak dağılması gerekliliğidir” (Dahl, 2006: 153). Ancak bu anlamda mutlak bir eşitliğin sağlanması birçok nedenden ötürü çok zordur. Dahl, söz konusu bu nedenleri genel olarak şu şekilde sıralar: 1. Herkesin eşit siyasi kaynaklara, becerilere ve teşviklere sahip olamaması, 2. İnsanların siyasetle ilgilenecek eşit zamana sahip olamamaları, 3. Siyasi sistemlerin hem geniş ülke coğrafyalarına yayılması hem de çok fazla nüfusa sahip olmaları dolayısıyla

insanların eşit derecede etki edemeyecekleri kadar büyümüş olması, 4. Piyasa ekonomilerinin yaygınlığı, 5. Demokratik olmayan uluslararası sistemlerin varlığı ve 6. Terör, savaş ve ekonomik krizler gibi ciddi krizlerin kaçınılmazlığı. (2006: 51).

Gerçekten de söz konusu nedenler, kendisini ilgilendiren kararların alınmasında bireyin etkisini büyük oranda azaltmakta, çoğu zaman birey bu kararların alınmasında hiçbir etkiye sahip olamamaktadır. Söz gelimi kendisinin yaşamını doğrudan etkileyecek bir savaş ilanının kararının verilmesinde bireyin çoğu zaman hiçbir etkisi yoktur. Birey sadece kendisi adına karar verenlerin aldığı kararların etkileriyle karşı karşıyadır. Dolayısıyla karar verenlerle verilen kararın etkisine maruz kalan bireyler arasında, kararın alınmasına etki açısından herhangi bir eşitlikten bahsetmek mümkün değildir. Şüphesiz bu durum, günümüzde bir siyasal sistemde, bütün bireyleri etkileyecek kararların alınmasındaki karmaşık süreçlerle ve yukarıda Dahl'ın ifade ettiği birçok durumla ilgilidir. Yakın zamanda da söz konusu sorunların ortadan kaldırılacağını söylemek zor görünüyor. Dolayısıyla mutlak bir siyasi eşitlik durumuna ulaşılmışından bugün de ancak bir ideal olarak bahsedebileceğimizi söyleyebiliriz.

Siyasi eşitlik bağlamında yukarıda ifade ettiğimiz söz konusu sorunlar üzerinde düşünmek ve bu sorunların olumsuz etkilerini azaltmak demokratik siyasetin istikrarı ve kurumsallaşması için şüphesiz önemlidir. Ancak biz bu sorunlara özellikle 1960'lı yıllardan sonra gittikçe güçlenen yeni bir siyasi eşitlik talebini/sorununu eklemek istiyoruz; kimlik olgusu merkezinde şekillenen farklılıkların tanınması talebi/sorunu. Çalışmanın bundan sonraki kısmında ilk olarak söz konusu sorun, postmodern döneme özgü bir siyasal eşitlik sorunu olarak ele alınacaktır.

3. Postmodern Siyasal Eşitlik Sorunu: Kimlik-Farklılık İlişkisi

Modern siyasi tecrübe, “ulusal birlik” anlayışına dayanır ve bireyler bu birliğin içinde eşit yurttaşlar olarak kabul edilir. Böylece modern toplum ve siyaset düşüncesi de rasyonel insan kabulünü merkeze alarak ulusal birlik temelli toplumsal

ve siyasal düzen anlayışını öne çıkarmıştır. Söz konusu bu düzen, insan aklına ve bilgisine dayandığı için aynı zamanda “evrensel bir geçerliliğe sahiptir ve evrensel tarihin kurgulanmasıyla da meşrulaştırılmıştır” (Küçük, 2018: 74). Bilindiği üzere, Batılı modernleşme tecrübesinin dünyadaki bütün toplumlar için geçerli, en azından geçerli olması gereken “evrensel” ilerleme-gelişme modeli olarak kabul edilmiş olması da bununla ilgilidir.

Modernitenin rasyonel temelli bu toplum ve siyaset düşüncesinin, postmodern düşünceyle birlikte önemli bir eleştiriye maruz kaldığını söyleyebiliriz. Lyotard’ın, moderniteden temelde “epistemolojik bir kopuş” olarak ele aldığı postmodernlik çok genel bir ifadeyle, tek bir gerçeklik anlayışını değil “çoğul hakikatleri” öne çıkarır (Lyotard, 2019). Böylece ne evrensel bir modernleşme tecrübesini ne de Batılı modernleşme tecrübesine içkin toplumsal düzen ve birlik anlayışlarını savunur. Postmodern düşünce rasyonalite, mantık ve akıl ölçütlerini sorgulayarak, bu ölçütlerle karakterize edilen aydınlanmacı hakikat anlayışını, “gerçekliğin çoğulluğu adına reddetmiştir” (Akça, 2005: 6). Postmodernizmde hakikat yoktur; “gelip geçicilik, parçalanma, süreksizlik ve kargaşa bütünüyle benimsenmiştir” (Harvey, 2019: 60).

Moderniteye yönelik söz konusu bu eleştirel yaklaşımın sanat, felsefe, sosyoloji ve siyaset gibi birçok alanda önemli etkileri olmuştur. Siyaset düşüncesi bağlamında postmodern söylemin en önemli etkisi, modernitenin rasyonel temelli toplumsal düzen ve ortak iyi kabulleriyle doğrudan ilgili, siyasi birlik ve düzen anlayışlarını çeşitli bağlamlarda sorunsallaştırmış olmasıdır. Postmodern siyaset düşüncesinde genel olarak, aydınlanmanın rasyonel temelli epistemolojisinin demokratik siyasi hayatın ortaya çıkmasında önemli bir etkisinin olduğu kabul edilmekle birlikte söz konusu bu perspektifin, “bugünün toplumlarının karakteristiği olan ve özcü olmayan bir perspektiften yaklaşılmayı talep eden yeni siyaset yapma biçimlerini anlamada engel teşkil ettiği düşüncesi hakimdir” (Mouffe, 2018: 334).

Postmodern siyasi düşünce modern tarihsellik içinde belirlenen bireysel ve toplumsal kimlik anlayışlarını da sorunsallaştırır; bireyler kendi yaşam şekillerinin

ve kimliklerinin yaratıcısı olarak görüldüğü gibi toplumsal bütünleşme amacıyla bireyin ve grupların aynılaştırılarak yok edildiği düşüncesi de genel bir kanı olarak öne çıkarılır. Böylece insanları kaynaştıran ve kitleler halinde bütünleştiren bir üst-anlatıya bu düşünce biçiminde yer verilmediği gibi “bütünleştirme” düşüncesinin kendisi de savunulmaz. Postmodern düşünce, “farklara karşı duyarlılığımızı keskinleştirir” (Lyotard, 2019: 9). “Bireylerin ve grupların bireysel benliklerini ve farklılıklarını” yücelterek öne çıkarır (Akça, 2005: 9). Bu noktada kimlik meselesi hem bireysel anlamda hem de grup kimlikleri düzleminde gittikçe politikleşir ve kimliğe ilişkin vurgu, postmodern siyasal taleplerin en önemli temalarından birisi haline gelir. Gerçekten de kimlik meselesinin 1960’lı yıllardan itibaren sosyal bilimlerde ele alınışı, modernlik tecrübesiyle ortaya çıkan kimlik krizini hem derinleştirmiş hem de çok daha farklı boyutlara taşımıştır.

Kimlik meselesinin sosyal bilimlerdeki ana temalardan birisi haline gelmesi psikolog Eric Ericson’un çalışmalarıyla yakından ilgilidir. Ericson’un kimlik olgusuna yönelik çalışmalarının sosyal psikoloji literatürüne girmesinden sonra söz konusu olgu, sosyal bilimlerin birçok alanına sirayet etmiştir. Bugün özellikle postmodern siyaset düşüncesi etrafında kimlik; “etnisite”, “milliyetçilik”, “çokkültürcülük”, “yurttaşlık”, “tanınma” gibi terimler etrafında ele alınmaktadır (Mollaer, 2016: 9). Söz konusu terimler ifade ettiğimiz gibi kimliği merkeze alırlar. Böylece “postmodern politika hem kimlik politikası hem de farklılık politikası bayrakları altında teorileştirilmiştir” (Best ve Kellner, 2016: 287). Postmodern siyaset düşüncesindeki algılanış biçiminde kimlik, “bir anlam kaynağı olarak” görülür ve “kendini gerçekleştirme, insani potansiyellerini somut bir bağlamda hayata geçirme, sosyo-politik bir varoluşsal dışavurum ve nihayet bütün bunların gerçekleşmesi için tanınma olarak anlaşılmaktadır” (Mollaer, 2019: 45). Burada amaç kimliği olduğu gibi ortaya koymak değil onu “bir özgürleşme ve eşitlik politikasının içinde yorumlamaktır” (Mollaer, 2019: 27).

Kimliğe yönelik söz konusu bu vurgu, doğal olarak belli karşıtlıkları ve “farkları” da açığa çıkarmaktadır ve kimlik gittikçe politikleşmektedir. Bu durumun

demokratik siyasetin işlerliği açısından olumlu ve olumsuz yönlerinden bahsedebiliriz. Bir yanıla kimlik temelli politik talepler hemen bütün toplumlarda birtakım ayrıcalıklara maruz kalmış dezavantajlı kesimlerin –kadınların, göçmenlerin, azınlıkların, siyahilerin vs.- siyasi ve kültürel hak ve taleplerinin karşılanmasına en azından siyasetin gündemine alınmasına imkân tanıyarak özgürlük ve eşitlik politikalarını destekler. Diğer taraftan kimlik temelli politik söylemler, kimliğin doğasından kaynaklanan karşıtlıklar dolayısıyla belli çatışmalara sebep olabilecek bir potansiyeli de taşımaktadır. Çünkü kimlik temelli bir toplumsal tahayyül, beraberinde “ötekileştirici” bir söylemi de getirebilir. Örneğin erkek kimliğinin kadın kimliği karşısındaki farklılığı üzerine yapılan aşırı vurgu veya Türk kimliğinin/kültürünün Kürt kimliğinden/kültüründen farklılığına yönelik aşırı vurgu –tabii bunların tersi de geçerlidir- söz konusu kimliklerin hiçbir ortak zeminde buluşmalarına imkân vermediği gibi “ötekinin” sürekli olarak dışlanmasına neden olmaktadır. Bu biçimiyle farklılık söylemi hoşgörüsüzlüklere ve çeşitli etnik ve grup milliyetçiliklerine yol açmaktadır. Çünkü burada farklılık kendi başına bir değer haline gelmiştir. O halde farklar üzerinden konuşmanın beraberinde farklara haddinden fazla önem verilmesine de yol açabileceğini söyleyebiliriz (Öztürk, 2014: 11). Söz konusu durumun yol açacağı kimlikçilik sorunu ise şüphesiz bir arada yaşamanın imkânlarını da büyük oranda zedeleyecektir.

Kimlik temelli politik talepler, demokratik siyasal hayatın doğası gereği meşru ve gereklidir. Bir siyasal sistemin demokratik değerinin devam etmesi, istikrarının sağlanması ve sistemin meşruluğunun geçerli koşullarından birisi bu “eşitlik talepleri”nin dikkate alınması ve karşılanmasıdır. Ancak eşitlik taleplerinin kimlik üzerinden sürekli farklılığı öne çıkaran bir söyleme bürünmesi, kısaca eşitlik taleplerinden çok “farkı” merkeze almaları, “farklılıkları şeyleştirip fetişleştirebilir ve bireyler ve gruplar arasına katı engeller çekebilir” (Best ve Kellner, 2016: 298). Farklılığın bu bariz vurgusu böylece yukarıda da ifade ettiğimiz gibi çeşitli grup milliyetçiliklerine ve atomik bireyciliğe yol açarak veya yol açma tehlikesi taşıyarak, demokratik siyasetin de altını oyabilir. O halde karşımızda şöyle bir durumun

olduğunu söyleyebiliriz; hem kimliğe ilişkin vurguları ve çeşitli farklılık taleplerini dikkate almak böylece siyasal eşitliği ileriye taşıyarak demokrasiyi derinleştirmek, hem de kimlik temelli eşitlik taleplerinin sadece “farkı” kutsayan ve toplumsal ayrılmaya neden olabilecek olumsuz yanlarına dikkat çekip, bir arada yaşamının demokratik imkânlarını mümkün kılmak. Bütün bunların demokratik siyasetin içinde müzakere ve diyalog ilişkisi ile gerçekleşebilecek olması bize göre akla daha yatkın görünüyor.

Postmodern siyaset düşüncesinde siyasal eşitlik taleplerinin, modern dönemde olduğu gibi eşit oy hakkı veya hukuk önünde eşitlik şeklinde değil (bunlar artık tartışma konusu bile değil çünkü) farklı kimlik taleplerinin “tanınmasına” yönelik bir dönüşüme uğradığını söyleyebiliriz. Siyasal eşitlik taleplerinin tarihsel gelişimine baktığımızda, bir olgunun sürekli kendini tekrar ettiğini görürüz. Bir şekilde tarihin belli bir anında belirlenmiş, standartlaşmış kalıpların dışında kalmış kesimlerin, koşullar değiştiğinde ya da tarihsel değişimin neden olduğu yeni koşullarda şikâyetlerini veya taleplerini ifade edecek birtakım fırsatlara kavuşmuşlardır (Dahl, 2006: 65). Yukarıda da ifade edilen kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi, Amerika Birleşik Devletleri’nde siyahilerin eşit vatandaşlık haklarına kavuşmaları gibi birçok tarihsel olay bu bağlamda örnek gösterilebilir. Bu fırsatlar genelin dışında kalmış/bırakılmış kesimlerin, siyasi eşitlik taleplerinin karşılanması yahut tartışılmasına imkân sağlamaktadır. Bir anlamda yeni bir sosyal sözleşmenin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan bu tartışmalar veya “mücadele” biçimleri, “tanınma” sorununu da kamusal düzleme taşıyarak politik bir sorun haline getirmektedir.

Tanınma kavramının felsefi kökenleri bilindiği üzere Alman düşünür Fichte’ye kadar uzanmaktadır. Tanınmayı, “hak ve etik kavramlarının varoluşsal ve aşkın temelleri şeklinde” ele alan Fichte’den sonra, belki de kavramı felsefe tarihinde meşhur eden, bir diğer Alman düşünür Hegel’dir. Fichte gibi Hegel de hak ve hukukun tanınma aracılığıyla inşa edileceğini ileri sürmüştür. Tanınma Hegel düşüncesinde “etik hayatın” oluşumunda belirleyici bir rol oynar. Çünkü tanınma, efendi-köle diyalektiğinde Hegel’in bize göstermeye çalıştığı gibi, “özgürlüğün

gerçekleştiği ve etik hale geldiği bir süreçtir (Sarıbay, 2000: 28-29, Mollaer, 2019: 62). Hegel’in bu bağlamda temel kabulü, her insani birliktelikte, bir arada yaşamının ancak özneler arasında karşılıklı onaylanma (tanınma) ile mümkün olacağıydı. Ona göre eğer karşılıklı onaylanma yoksa bir arada yaşamın ortaya çıkması da mümkün değildir. Onaylanmanın öncül formunda karşılıklı onaylanma bireysel olarak kendini sürekli ve belli bir ölçüde sınırlamayı gerektirdiğinden hukuk bilincine dair ilk örtük kabul bu noktada ortaya çıkar. Daha sonra özneler bu öncül onaylanmanın farkına varırlar ve “toplum sözleşmesi” ile süreç, hukuk ilişkisine doğru şekillenir (Honneth, 2016: 84-85). Burada görüldüğü üzere Hegel, Hobbes’un aksine toplumsal sözleşmeye giden süreci çatışmalı bir mücadeleden değil öznelerarası “tanınma” ilişkileri üzerinden okur. Daha doğru bir ifadeyle Hegel, mücadeleyi Hobbes’da olduğu gibi mülk çatışması üzerinden değil, “benin” “öteki” benlerce kabul görmesi mücadelesi olarak betimler. Böylece toplumsal sözleşme, fark edileceği üzere öznelerarası tanınma ilişkisinin (mücadelesinin) sonucunda ortaya çıkmış “etik hayatın” hukuki zeminini imler. Hegel, etik hayatın temelini tanınma teorisine dayanarak inşa eder. Bu anlayış, “politik topluluğu oluşturan üyelerin birbirleriyle karşılıklılık esasına dayanan kültürel alışkanlıkların o toplulukta ne ölçüde destekleniyorsa oradaki sosyal bütünleşmenin de o denli kısıtlanmasız biçimde olabileceği yönündeki öncüle dayanır” (Honneth, 2016: 106).

Charles Taylor bu bağlamda tanınmayı “sahicilik” kavramı etrafında ele alır. Ona göre, modern dönem öncesi Ancien Regime’de, eşitsizliğe dayanan toplumsal hiyerarşiler, “şeref” kavramının anlam dünyası etrafında inşa edilmişti. Şeref herkesin sahip olabileceği bir şey değildi ve o toplumsallıkta bir ayrıcalık yaratıyordu. Ancak modern dönem şeref anlayışına karşılık bugün eşitlikçi bir düzlemde insanlık onuru/haysiyeti kavramını evrensel bir kabul haline getirmiştir. Bugün artık onur herkes için geçerlidir ve şeref kavramının hiyerarşik düzenine karşılık eşitlikçi bir toplumsallığı imler. Taylor’a göre bu aynı zamanda, “eşit ölçüde tanınma politikasının, demokratik kültürün esasını oluşturduğu anlamına gelmektedir” (Taylor, 2014: 49). Yani bugün demokratik kültür ancak her insanın eşit olduğu ve eşit saygıyı hak ettiği bir sosyal gerçeklikte varlığını sürdürmektedir.

Bu yeni değerin somut görünümü ise “sahicilik” kavramında ifadesini bulmaktadır (Köker, 2014: 14).

Sahicilik, “bireyselleşmiş bir kimliği, bana özgü, içimde keşfettiğim bir kimliği” imler. Taylor’a göre eski toplumlarda kimlik dediğimiz şeyin büyük ölçüde toplumsal konuma göre saptanması, modern dönemle birlikte değişmeye başlamıştır. Böylece toplumsal konuma dayanılarak edinilmiş kimlik yerini, sahicilik idealiyle yani “benin kendi özgün varoluş biçimini keşfetmesi” gerekliliğiyle, içsel olarak yaratılmış bir kimliğe bırakır (Taylor, 2014: 49-52). Tanınma, bu sahiciliğin yani tek tek bütün bireylerin -ötekilerle diyalojik bir ilişki içinde- içsel olarak inşaa ettikleri, kendilerine özgü kimliklerinin, “tekilerce” kabul görmesi anlamına gelir. Bireysel kimlik her birey açısından kendi gerçekliğine/sahiciliğine dair, bireye özgü bir anlama mündemiçtir. Bu “anlamın” ötekilerce tanınması ile birey kendi varoluşu açısından bir tatmine ve saygınlığa kavuşabilir. Bu nedenle tanınma ve kimlik arasındaki ilişki önemlidir. Eğer kimliğimiz tanınmıyorsa ya da yanlış tanınmıyorsa veya arpıtılıyorsa bundan zarar görmemiz olasıdır. Çünkü kendimize ait anlam dünyamız bu yanlış tanıma veya tanınmama dolayısıyla bir saldırıya uğrar. Böylece bir insan veya bir grup insan, söz konusu yanlış tanıma veya tanımama durumu dolayısıyla “indirgenmiş bir varoluşaa hapsedilebilir” ve bu durum bir “baskıya dönüşebilir” (Taylor, 2014: 46-47). O halde bir arada yaşımanın sosyo-politik koşulları açısından her insanın kendi özgül kimliği ile tanınması ve saygın kabul edilmesini bir zorunluluk olarak kabul etmek durumundayız. Çünkü eşıt tanınma, insanların saygın birer aktör olarak kabul edilmesini sağlayarak, sağlıklı bir demokratik toplumun sosyo-politik zeminini inşaa etmektedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, kimlik her ne kadar içsel bir inşaa olsa da diyalojik bir biçimde yaratılır. Çünkü insanın “tekilerden” yalıtılmış bir gerçekliği yoktur. O halde kimliğimizin kamusal alanda tanınmasına olanak tanıyan bir politikanın varlığına ihtiyaç vardır. Bu ise özneler arası etkileşim ve iletişimden bağımsız düşünülemez. Bu bağlamda müzakereci demokrasi anlayışının taşıdığı özellikler itibariyle bunu sağlayacak politik tasavvura büyük oranda sahip olduğunun altını tekrar çizmek gerekir.

Honneth de Taylor gibi, tanınmayı Hegel'den mülhem “kendini gerçekleştirme” teması etrafında ele alır. Honneth tanınmanın üç biçiminden bahseder bunlar; “sevgi”, “haklar” ve “dayanışmadır”. Söz konusu tanınma biçimleri sırasıyla öz-güven (self-confidence), öz-saygı (self-respect) ve “onur” a (self-esteem) dayanmaktadır (Honneth, 2016). Tanınma bu üç kategoride gerçekleşir. Buna göre önce ailede “sevgi” ile başlayan tanınma aşamasında birey öz-güven kazanır. Daha sonra ise kamusal hayatın içinde kazandığı “haklar” ile yukarıda Taylor’un da vurguladığı gibi bir öz-saygıya ulaşır. Bu bağlamda sevgi her insanın kendisine güven duymak için ihtiyaç duyduğu psikolojik temeli sağlarken, “haklar” bireyi “diğer herkesin saygısını hak ettiği için” kendine saygı (öz-saygı) duyabilme bilincine kavuşturur (Honneth, 2016: 197-199). Haklar, birey açısından, “genelleştirilmiş ötekilerin” yerine getireceklerinden emin olduğu bireysel taleplerdir. Bu sağlandığı ölçüde ise birey kendisini, içinde bulunduğu topluluğun, tamamıyla kabul edilmiş bir üyesi olarak kabul eder veya görür. Bu, bireyin sosyal gerçeklikte bir konum elde etmesi ve topluluğun bir üyesi olma itibarı kazanması anlamına gelir (Honneth, 2016: 134). Böylece sevgi ile başlayan ve haklar ile devam eden süreç, bireyi toplumla “bütünleştiren”, “dayanışma” ile sona erer yani “tanınma” sağlanmış olur. Bu anlamıyla Hegel’deki etik-hayat kavramı Honneth’de, bireyin tanınmasının koşullarını sağlayan öznelerarası ilişkiler ağı anlamına gelir (Honneth, 2016: 197-199). Etik-hayat, Honneth için öznelerarası tanınmanın sağlandığı bir gerçekliktir. Bu gerçeklikte bütün bireyler “bir kişi ol ve diğerlerine de kişiler olarak saygı göster” şeklindeki soyut hukuk kuralına ortaklaşa itaat ederler (Honneth, 2018: 49). Böylece tanınma özneler-arası ilişkide kamusal etik-yaşamın da temelini oluşturmaktadır. Ancak burada bir noktanın altını tekrar çizmek gerekir. Tanınma sadece bireysel düzlemde değil, sosyal grup düzleminde de “grup kimliğinin”, sosyal ilişkilerde diğer grup kimliklerince ve siyasal iktidarca tanınmasını içerir. Böylece gruba özgü kimliğe ilişkin hakların ve taleplerin dile getirilmesi açısından da aynı sonucu doğurur.

Bu anlamıyla tanınma, çokkültürlülük tartışmalarıyla da doğrudan ilgilidir. Çünkü bir arada yaşamak insan tekleri ve/veya sosyal gruplar arasında kurulan aidiyetlerle ilgilidir. Söz konusu aidiyetler tarihsel süreçte geniş sosyo-kültürel çevrenin inşa ettiği etnik, ulusal, dini, kültürel vs. aidiyetler olabilir. Bu aidiyetler çoğulluğu, bugün içinde yaşadığımız hiçbir toplumun homojen bir birliktelik kuramamış olmasıyla doğrudan ilgilidir. Geçmiş dönemlerin imparatorluklarının barındırdığı kültürel çoğulculuk durumunun, ulus devlet formunda tamamen ortadan kalktığını söylemek zor. Bugün ulus devletler kendi sınırları içinde bireysel ve sosyal gruplar düzleminde şekillenen çeşitli farklılık ve tanınma talepleriyle karşı karşıyadır. Yani günümüzde hangi topluma veya devlete bakarsak bakalım “çokkültürlü” bir sosyal gerçeklikle karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Bu nedenle “tanınma” teorileri, bir üst kategori olarak, bir yanıyla bireysel kimliğe ilişkin taleplerin kamusal alanda eşit saygı ve kabul görmelerini savunur, diğer yanıyla da yine kamusal alandaki kültürel grupların, kültürel kimliklerine ilişkin taleplerinin eşit saygı ve kabul görmelerini savunur.

Çokkültürlülük bu bağlamda bize göre postmodern eşitlik talebi olarak ortaya çıkıyor. Çünkü 19. yy’ın siyasal (genel oy gibi) ve ekonomik (sınıfsal eşitsizlikler gibi) eşitlik taleplerinden farklı olarak çokkültürlülük, grup kimliğini de eşitlik savunusunun içine sokmaktadır. Böylece ulus-devlet biçiminde örgütlenmiş modern siyasanın kültürel kimlikler üzerinden bir eleştirisi yapılmaktadır. Örneğin Tariq Modood’un çokkültürlülük perspektifi, farklı grup kimliklerinin “olumsuzlandığı” bir politik ortamdan farklılıkların olumlandığı bir politik ortama geçişin imkanlarına odaklanır. Ona göre bunun yolu ise farklılıkların göz ardı edildiği veya yok edilmeye çalışıldığı bir politik ortamın “ırkçı” karakteriyle siyasal düzlemde mücadele etmek ve etnik, kültürel ve dinsel temelli grup kimliklerinin özel hayatın sınırları içine hapsedilmeden kamusal alanda tanınacakları ve müzakere edebilecekleri bir politik ortamı inşa etmektir. Bunu inşa etmek ona göre, “sadece haysiyette eşitlikle değil saygı da eşitliği de kapsayan kapsamı genişletilmiş bir eşitlik kavramı” ile mümkün olacaktır (Modood, 2014: 91-92).

Çokkültürlülüğü kültürel çeşitlilik kavramı ile birlikte ele alan Bhikhu Parekh de politik ortamın asimilasyoncu karakterden kurtulmasının temel gerekliliğinin çeşitliliği koruyucu bir dizi önlemlerle mümkün olacağını ifade eder. Ona göre politik düzen, “farklılıklara saygı duymak, azınlıkların özgüvenini geliştirmek ve ihtiyaç duyanlara ek kaynak sağlamak” gibi imkanları kolaylaştıracak şartları yaratmak durumundadır. Toplumun genelinde kültürel çeşitliliğin kendi yararına olduğu bir bakış açısı hakim olmadıkça “asimilasyoncu güdü” hakim olmaya devam edecektir (Parekh, 2012: 212-213). Bize göre Parekh’in ifade ettiği söz konusu durum yukarıda da çeşitli biçimlerde ifade ettiğimiz gibi, politik ortamda müzakere kanallarının açık olması ve gerek bireysel gerek grup kimliği temelindeki politik taleplerin dile getirilmesi ile sağlanabilecektir. Çünkü müzakerenin ve diyalogun olmadığı bir politik ortam, çeşitli toplumsal grupların kendi kültürel veya etnik kimliklerinin içine kapanmasına sebep olduğu gibi “öteki” grup kimliklerine karşı da önyargılarla donanmalarına sebebiyet vermektedir.

Çokkültürlülük tartışmalarının önemli isimlerinde bir diğeri olan Will Kymlica da genel olarak çokkültürlülüğü demokratik siyaset ekseninde ele alır. Ancak onun politik tasavvuru bu bağlamda liberal değerlerin çokkültürlülük bağlamında yeniden ele alınmasına odaklanır. Özellikle eşitlik ve adalet kavramlarını çokkültürlülük kuramının temeli haline getirdiğini söyleyebiliriz. Ona göre kültür, insan gelişimi için çok önemli bir sosyal olgudur ve politik ortamdaki bütün aktörlerin kendi kültürlerini koruma hakkı olmalıdır. Bununla birlikte adalet ilkesi gereği azınlıklar ile çoğunluklar aynı kültürel haklara sahip olmalı ve bu hakları aynı etkinlikte kullanabilmelidirler (Kymlica, 2015: 65). Burada Kymlica, Rawls’cu bir adalet kuramını benimser ve bunu kültürler arası ilişkilere uygulayarak çokkültürlülük kuramının merkezi bir öncülü haline getirir (Parekh, 2002: 131). Aslında Kymlica’nın çokkültürlülük politikaları savunusuyla öne çıkarmak istediği şey, “elde edilmiş siyasi hakları ve vatandaşlık haklarını koruyarak kültürel farklılıklara daha önemli bir yer açmaktır” (Doycheva, 2016: 51). Şüphesiz bu amaç da politik ortamda çeşitli kültürel kimliklerin eşit haklar etrafında özgül kimliklerini korumaları ve geliştirmeleriyle ilgilidir.

O halde söz konusu durum doğrudan demokratik siyasetle ilgilidir diyebiliriz. Her türlü eşitlik ve tanınma-çokkültürlülük taleplerinin siyaseten ifade edilebileceği bir demokratik siyasi ortam kısıtlamaları ya da “tanınmama” biçimlerini ortadan kaldıracaktır. Çünkü bu tür özgürlüklere ve eşitlik taleplerine yönelik kısıtlamalar, kısıtlamalara maruz kalan bireylerin ve toplumsal kesimlerin kendilerinin, “egemen halkın eşit üyeleri olduklarına ilişkin inançlarını” ortadan kaldıracaktır (Cohen, 1999: 153). Yani siyasi ortamın –müzakerenin- içinde olmalarını sağlamak bireye ve/veya toplumsal gruplara eşitlik hakkını tanımaktır. Bu aynı zamanda hem siyasal katılımı artırıcı bir işlev görür hem de demokratik siyasetin meşruiyetini güçlendirir.

Müzakereci görüş demokrasiyi eşit yurttaşlar arasında gerekli katılım, birlik oluşturma ve ifade koşulları sağlama yoluyla özgür tartışmayı kolaylaştıran bir toplumsal ve kurumsal koşullar çerçevesi sağlayan bir siyaset biçimi olarak kabul eder (Cohen, 1999: 162). Bu bağlamda siyasal topluluğun üyeleri birbirlerine bağımlılıklarının farkına vardıkları müzakereci bir siyasallıkta karşılıklı tanınmaya dayalı özgür ve eşit yurttaşlar olarak kabul edilirler. Bu durum Habermas’ın da ifade ettiği gibi “idari gücün ve tekil kişisel çıkarların yanı sıra dayanışma ve ortak yarara yönelmiş toplumsal bütünleşme açısından yararlı görülmektedir” (1999: 37). Söz konusu bu demokratik siyaset anlayışının konumuz açısından önemi ise siyasi eşitlik taleplerini, kimlikçiliği teşvik etmeden ama aynı zamanda “tanınmayı” da kesinlikle göz ardı etmeden katılımı, dayanışmayı ve ortak yararı öne çıkaracak şekilde birleştirici bir siyasayla dikkate almasıdır.

Müzakereci görüş bütün yurttaşların, “toplumsal konumuna ve gücüne bakmaksızın, taleplerini ortaya koyabilmek için eşit söz hakkına sahip olmalarını da savunur” (Young, 1999: 177). Şüphesiz bu durum farklılıkların birbirleriyle “mücadele” edebilecekleri bir siyasal ortam ve siyasal araçlarla mümkün olacaktır (Connolly, 1995: 11). Ancak bu mücadelenin mahiyeti ve mücadeleyle ulaşılmak istenen politik konum bu noktada önemlidir. Radikal demokrasi ile müzakereci demokrasi arasındaki fark da burada ortaya çıkmaktadır. Demokratik siyaseti

derinleştirmek yukarıda da ifade ettiğimiz gibi müzakereci demokrasi açısından, çoğulcu bir siyasal ortamda siyasal aktörlerin eşit katılım olanaklarına sahip olmalarıyla ilgilidir. Burada müzakereci demokrasi açısından mücadele, siyasal aktörlerin eşit katılım imkânlarına kavuşmak için başvurdukları taleplerle ilgilidir. Böylece söz konusu taleplerin karşılanması ile kavuşulacak eşit katılım olanakları hem demokratik siyaseti güçlendirecek hem de “ortak yararı” ve “toplumsal bütünleşmeyi” güçlendirecektir. Daha doğru bir ifadeyle mücadele, sonunda ortak yarara ulaşmak amacıyla verilmektedir. Radikal demokrasi açısından ortak yarar ve toplumsal bütünleşme gibi kavramlar, biz-onlar ayrımına dayanan siyasal gerçekliğin doğası gereği anlamsızdır. Radikal demokrasiye göre siyaset agonizme dayanır. Mücadele eden taraflar her ne kadar birbirlerinin taleplerini meşru olarak kabul etseler de, mücadelenin/çatışmanın rasyonel bir çözümü olmadığını kabul ederler (Mouffe, 2015: 28). Böylece çoğulcu demokratik siyaset ortak yarar üzerinden değil, çatışmanın/mücadelenin sürekliliği üzerinden inşa edilir.

Çatışmaya, karşıtlığa ve farklara dayanan bu “radikal demokrat” politik tasavvurun kimlik temelli eşitlik talepleri açısından şüphesiz olumlu ve olumsuz yanları olduğunu söyleyebiliriz. Her şeyden önce farklılıklara yapılan vurgunun, baskıcı güç ilişkileri altında kalan kesimlerin, meşru bir politik söyleme kavuşmalarını sağlaması en azından bunu gündeme getirmesi açısından önemli olduğu söylenebilir. Söz konusu bu durum, doğal olarak eşit ve özgür siyasal aktörlere dayanan demokratik siyasetin derinleştirilmesi açısından önemlidir. Ancak farklılığı ve muhalefeti sürekli öne çıkarmak ve farklılıkların altını sürekli çizmek demokratik siyaset açısından bazı sorunları da beraberinde getirebilir. Her şeyden önce her ne kadar aktörler birbirlerinin taleplerini meşru kabul etseler de herhangi bir uzlaşmayla sonuçlanmayan siyasal mücadelenin toplumsal yapıda yaratacağı istikrarsızlıklar, demokratik siyasetin altını oyabilir. “Fark”ı sürekli öne çıkarmak özellikle kimlik temelli politik talepler ekseninde ele alındığında, bireylerin ve grupların kimliklerinin altını sürekli çizmesine ve doğal olarak çeşitli kimlikçiliklerin yol açtığı toplumsal anomiyeye yol açabilir.

Sonuç olarak günümüz demokrasilerinin demokratik siyasal hayatın işlerliği için, her türlü politik talebin ifade bulacağı, mücadele edeceği siyasal ortamı ve araçları sağlamaları, kurumsal ve anayasal güvence altına almaları gerektiğini söyleyebiliriz. Bu öncelikle bir arada yaşamanın siyasal ve hukuki gereklilikleri için önemli görülmektedir. Çünkü bugün siyaseten karşı karşıya kaldığımız sorun hem kimlik-farklılık taleplerini eşit koşullar sunan bir siyasi ortamın içinde karşılayabilmek ya da en azından bu taleplerin dile getirilmesini ve tartışılmasını sağlayacak bir siyasal ortamı sağlamak hem de toplumsal bütünlüğü bozmayacak bir arada yaşama koşullarını sağlamaktır. Karşımızda Touraine'nin doğrudan ifade ettiği bir soru var; “hem birbirimize eşit hem de birbirimizden farklı olarak birlikte yaşayabilir miyiz?” (2017: 67-68). Bu soru günümüz demokrasilerinin bize göre en önemli sorusudur. Söz konusu soruya evet cevabını vermekten başka bir çaremiz yok ancak bu “evet”in altının nasıl doldurulacağı sorunuyla da karşı karşıyayız.

Bu noktada postmodern siyasi düşüncenin farklılıklara yaptığı vurgu önemlidir. Bu vurgu siyasal ortamın çeşitlenmesini ve çoğulcu bir siyasi iklimin gelişmesini sağlayabilir. Ancak farklılıkların tanınmasını “eşitlikçi bir ilkeyle bağdaştırmak” gerekmektedir. Bu ilke temelde çeşitliliğin tanınmasına, dolayısıyla da “her tür türdeşleştirmenin ve farklılığa karşı çıkan her tür anlayışın yadsınmasına dayanır.” Bireyi rasyonel ve özgür bir varlık olarak kabul eder ve insanın kendini bireyleştirmede özgür olduğunu ve olması gerektiğinin altını çizer. Böylece birey, “kendisine ödevler yükleyen bir üst yasadan ziyade haklara sahip” bir konuma kavuşur (Touraine, 2017: 182). Ancak burada bireyin özgürlüğünün kendini ötekilerden yalıtın bir atomik bireyciliğe dönüşmemesi önemlidir. Çünkü tek tek insanların veya grupların, kendi farklılıklarını “ötekilerle” kurdukları ilişkilerde sürekli vurgulamaları bireyci ve etnosentrik bir tutuma yol açarak bir arada yaşamanın ve karşılıklı anlaşmanın zeminini yok edebilir (Fay, 2017: 130). Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu durum ayrıca kimlikçi bir söyleme de kapı aralar. Farklılığın tanınması ve farklılığa saygı önemli olmakla birlikte sürekli farka vurgu yaparak farklılığı yaymak veya farklılığı “kutsamak”, insani ilişkileri saygılı ve

anlayışlı kılmaktan ziyade kutuplaştıracaktır. Böylece bir arada yaşamının toplumsal ve siyasal imkânları da yara alacaktır. Fay’ın da ifade ettiği gibi her şeyden önce “farklılıkları teşhis etmek için aramızdaki benzerlikleri de teşhis etmemiz” gerekiyor (2017: 134-136). Ancak farklılık ve benzerlik arasındaki dengenin sağlanması önemlidir. Benzerliğe sürekli vurgu yaparak nasıl farklılığı anlama kapasitemizi kaybetme durumuna düşersek farkı sürekli vurgulayarak da “ötekiler”i anlama kapasitemizi büyük oranda kaybedip kimlikçilik tuzağına düşebilir, “her baktığımız yerde kendimizi görürüz”. Dolayısıyla “ötekilerle ilişki kurmada farklılık ya da benzerliği değil, farklılık ve benzerliği” seçmek demokratik siyaset için daha akla yatkın görünüyor (Fay, 2017: 138).

Ancak günümüzde kimlik politikalarının savunucularının birçoğunun farklılığı tek başına bir değer olarak savunduklarını söyleyebiliriz. Feminist kuramda kadın kimliğinin erkek kimliği karşısında farklarının sürekli vurgulanarak erkek ve kadın ayrımının sürekli altına çizilmesi, çokkültürlülük tartışmalarında egemen kültür ile azınlık kültürleri arasındaki tartışmaların büyük oranda farklılıklara ve ayrılıkçılığa yönelik baskın vurguları dolayısıyla kimlikçiliğe dönüşmesi, çoğu zaman dezavantajlı kesimlerin sorunlarını çözmekten ziyade sorunları daha da derinleştirdiği gibi toplumsal birlikteliğin de altına oymaktadır.

Söz konusu bu durumlar Cohen’in de ifade ettiği gibi, eşitlikçi ve demokratik politikanın tam tersine, bütün dünyada tanık olduğumuz “katı milliyetçilik biçimlerine, etnik-merkezciliğe ve hoşgörüsüz grup tikelciliğine dönüşmüş bulunuyor” (1999: 269). Söz konusu bu olumsuz durumları demokratik siyasetin içinde aşmanın yolunun “öteki” ile kurulan ilişkinin mahiyetiyle ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Öteki ile kurulan ilişki farklılıkların kutsandığı ve sonunda kimlikçiliğe dönüşecek bir ilişki biçimine dönüşecekse, bu ilişki biçiminde demokratik siyaset için olumlu bir taraf olmadığını söyleyebiliriz. Ancak söz konusu ilişkinin etik ve adil bir ilişki biçiminde şekillenmesini sağlayacak politik bir ortamın inşa edilmesi ve kurumsallaştırılması demokratik siyasetin işlerliği için yararlı olacaktır.

“Öteki”, kimliğin en önemli kurucu unsurlarından birisidir. Taylor’un da ifade ettiği gibi; “bir kimse ancak başka kişilikler arasında bir kişiliğe sahip olabilir ve bir kişilik etrafındakilere atfı yapılmaksızın asla tanımlanamaz” (2018: 63). Böylece ben kim olduğumu etrafımdaki sosyal ilişkiler ve bu sosyal ilişkiler içinde kurduğum iletişim vasıtasıyla öğrenirim, kimliğimi bu ilişkiler vasıtasıyla kurar inşa ederim. Ancak sosyal ilişkiler içinde “öteki” üzerinden inşa edilen kimlik, temelde farklılığın altını çizer. Yani kişilik ancak “ben”in kendini “öteki”nden farklılaştırmasıyla oluşur. Dolayısıyla kimliğin olduğu yerde “fark” kaçınılmazdır. Bu sadece bireysel kimlik için değil, kolektif kimlikler için de böyledir. Grup kimliği ve ulus kimliği gibi kolektif kimlikler de “öteki” gruplar veya uluslar üzerinden inşa edilen “biz kimliği” etrafında şekillenmektedir. Böylece “öteki” ile kurulan ilişkinin temelde farklılıklar üzerinden şekillenen bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda söz konusu ilişki ahlaki bir ilişkidir. Türker’in ifade ettiği gibi; “başkalık, ahlaki davranışı mümkün kılan zemini oluşturur. (...) İster zihinde olsun ister dışta olsun hareket, daima bir şeyden bir şeye yöneliktir ve tarafları gerektirir. Ahlaki davranış da iç veya dışta gerçekleşen bir hareket olduğuna göre birbirinden başka olan taraflar olmaksızın varlık kazanamaz” (2017: 170). Kısaca insan toplumsal bir varlık olduğu için ahlaki davranış da dahil bütün davranışlarında başkasına/ötekine ihtiyaç duyar. Bu noktada “öteki” ile kurulan ilişkinin olumlu anlamda ahlaki bir ilişki olması, “öteki” benliklere duyulan özenle ilgilidir. Yani bir kişi kendi benliğine gösterdiği özeni diğer benliklere de göstermekle ancak ahlaki bir davranış sergilemiş olur (Connolly, 1995). Böylece ahlak, farklılıkların bir arada yaşayabildiği bir siyasi ortamın kurucu öğelerinden birisi haline geldiği gibi bu ortamı, farklılığı bir sorun olarak görmeyen eşit özneler etrafında kurar.

Kimlik-farklılık ilişkisinde şekillenen postmodern demokratik siyaset açısından genel olarak bir arada yaşamının mümkün imkânları özelde ise siyasal eşitlik bağlamında, ahlak kadar adalet ve özgürlük de önemlidir. Bu kavramların her birinin diğerinin varlığının hem zemini hem de destekleyicisi olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu kavramlar arasındaki dengenin gözetilmesi yine bunların toplumsal hayattaki varlıklarını sürdürmeleri için önemlidir. Bir anlamda “özgürlük

ve eşitlik arasındaki uyum doğal olarak adil bir toplumsallığa imkân sağlar” (Erdoğan, 2008: 10). Bu toplum aynı zamanda bir arada yaşamının ahlaki imkânlarına da sahip olacaktır. Dolayısıyla farklılık taleplerinin karşılanması veya siyasal alanda bu taleplerin tartışılması, doğal olarak siyasal eşitliğin sağlanmasında önemli bir imkân yaratacaktır. Çünkü söz konusu talepler özünde eşitlik talepleri olmakla birlikte bu taleplerin ancak özgür bir siyasal ortamda ifade edilebileceğini bu anlamıyla eşitliğin öncül şartının özgürlük olduğunu ifade edebiliriz. Özgür bir siyasal ortam da ifade edilen eşitlik taleplerinin karşılanması ise şüphesiz adaletle ilgilidir. Çünkü adaletin hak edene hak ettiğinin verilmesi şeklindeki genel işleyişi, siyasal eşitlik bağlamında dezavantajlı kişilerin veya grupların hak ettikleri haklara kavuşmalarıyla ilgilidir. Söz konusu bu durum Rawls’ın adalet anlayışına içkin olan, “her birisi özünde ahlaksal bir kişi olan insanların, insanlık onurunun bir gereği olarak, eşit muamele görmeyi hak ettikleri” iddiasıyla da yakından ilgilidir (Urhan, 2016: 106). Böylece özgür, eşit ve adil bir toplumun inşa edilmesi yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bir arada yaşamının ahlaki imkânlarını da mümkün kılacaktır.

Sonuç

Modernden toplumdaki postmodern topluma geçişle birlikte kimlik olgusu, birçok sosyal bilim alanında olduğu gibi siyaset düşüncesinde de merkezi bir tema haline gelmiştir. Modernitenin evrenselci toplum ve siyaset anlayışının inşa ettiği kapsayıcı/aynılaştırıcı kimlik anlayışının hilafına postmodernitenin farklılıklara yönelik baskın vurgusu, kimlik olgusunu postmodern döneme özgü yeni bir siyasal sorun olarak karşımıza çıkarmıştır. Farklılığa yönelik baskın vurgu, bireysel ve grup kimliklerinin gittikçe politikleşmesine ve siyaseten yeni tanınma ve eşitlik taleplerine zemin hazırlamasına sebep olmuştur.

Söz konusu bu eşitlik taleplerinin dikkate alınması, demokratik siyasetin istikrarı ve meşruluğu için gereklidir. Ancak farklılığı gittikçe kutsayan bir yaklaşıma bürünen kimlikçilik biçimlerinin de demokratik siyasetin altını oyduğunu söyleyebiliriz. Çünkü sürekli farklılıklardan bahsetmek, bireyler ve gruplar arasındaki ortak paydaları büyük oranda ortadan kaldıracaktır. Böylece atomistik

bireyciliğin yaygınlaşması ve katı grup milliyetçiliklerinin ortaya çıkması, bir arada yaşamının sosyo-politik imkânlarını da büyük oranda zedeleyecektir. Dolayısıyla bugün demokratik siyasetin hem bu farklılık taleplerini tartışmak ve ortak yarara uygun bir siyasallıkla bu talepleri karşılamak hem de ahlak ve adalet gibi evrensel değerler üzerinden bir arada yaşamayı mümkün kılacak bir toplumsallığı inşa etmek gibi bir sorunu vardır. Böyle bir toplumsallık şüphesiz farklılıkları zenginlik olarak kabul edecektir. Toplumsal birliktelik ve dayanışma da yine farklılıkların uyumlu birlikteliği ile sağlanacaktır.

Kaynakça

- Akça, G. (2005). Modernden Postmoderne Kültür ve Kimlik, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 1-24.
- Barber, B. R. (1999). Temelcilik ve Demokrasi, S. Benhabib (Der.) içinde, *Demokrasi ve Farklılık Siyasi Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması*. (492-509). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Best, S. ve Kellner, D. (2016). *Postmodern Teori* (Çev. M. Küçük) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cohen, J. (1999). Müzakereci Demokraside Usul ve Esas, S. Benhabib (Der.) içinde, *Demokrasi ve Farklılık Siyasi Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* (140-173). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınları.
- Cohen, J. L. (1999). Demokrasi Farklılık ve Özel Yaşam Hakkı, S. Benhabib (Der.) içinde, *Demokrasi ve Farklılık Siyasi Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* (268-309). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınları.
- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve Farklılık* (Çev. F. Lekeşizalın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dahl, R. (1996). Equality versus Inequality, *Political Science and Politics*, 29/4, 639-648.
- Dahl, R. (2006). *On Political Equality*, London: Yale University.
- Doytcheva, M. (2016). *Çokkültürlülük*. (Çev. T. Akıncılar Onmuş). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdoğan, M. (2008). Adalet ve Eşitlik, *Muhafazakâr Düşünce*, 4/15, 9-22.
- Fay, B. (2017). *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi Çokkültürlü Bir Yaklaşım* (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Habermas, J. (1999). Demokrasinin Üç Normatif Modeli, S. Benhabib (Der.) içinde, *Demokrasi ve Farklılık Siyasi Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* (37-50). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınları.

- Harvey, D. (2019). *Postmodernliğin Durumu* (Çev. S. Savran). İstanbul: Metis Yayınları.
- Heywood, A. (2017). *Modern Siyaset Teorisine Giriş* (Çev. H. M. Köse). İstanbul: Küre Yayınları.
- Honneth, A. (2016). *Tanınma Uğruna Mücadele* (Çev. Ö. Aktok). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Honneth, A. (2018). *Bizdeki Ben: Tanınma Teorisi Üzerine İncelemeler* (Çev. Ö. Aktok). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Israel, J. (2018). *Radikal Aydınlanma ve Modern Demokrasinin Kökenleri* (Çev. A. F. Yıldırım). İstanbul: Vakıfbank Yayınları.
- Köker, L. (2014). "Charles Taylor: Kimlik/Farklılık Sorununa Sahici Demokratik Çözüm Arayışı, A. Gutmann (Der.) içinde, *Çokkültürcülük-Tanınma Politikası* (11-14). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Küçük, M. (2018). Entelektüellerin Tehlikeli Oyunağı: Postmodern, M. Küçük (Der.) içinde, *Modernite versus Postmodernite* (65-85). İstanbul: Say Yayınları.
- Küçük, M. (2018). Postmodernin Modern Karakteri ya da Dönemleştirme İronisi, M. Küçük (Der.) içinde, *Modernite versus Postmodernite* (27-64). İstanbul: Say Yayınları.
- Kymlica, W. (2015). *Çokkültürlü Yurttaşlık* (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Liotard, J. F. (2019). *Postmodern Durum* (Çev. İ. Birkan). Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Modood, T. (2014). *Çokkültürcülük Bir Yurttaşlık Tasarımı* (Çev. İ. Yılmaz). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Mollaer, F. (2016). Kimlik: Can Alıcı Bir Mesele ve Banalleşen Bir Kelime, F. Mollaer (Der.) içinde, *Kimlik Politikaları Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık* (7-21). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Mollaer, F. (2019). *Kimlik, Tanınma Mücadelesi ve Şarkiyatçılık*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Mouffe, C. (2015). *Siyasal Üzerine* (Çev. M. Ratip). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mouffe, C. (2018). Radikal Demokrasi Modern mi Postmodern mi? M. Küçük (Der.) içinde, *Modernite versus Postmodernite* (331-352). İstanbul: Say Yayınları.
- Öztürk, A. (2014). Kimlik Siyaseti Üzerine Etik Politik Bir Tartışma, *Kent Kültürü ve Yönetimi*, 7/1, 9-14.
- Parekh, B. (2000). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek* (Çev. B. Tanrıseven). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Sarıbay, A. (2000). *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji*, İstanbul Alfa Yayınları.
- Sartori, G. (2014). *Demokrasi Teorisine Geri dönüş* (Çev. T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan). İstanbul: Sentez Yayınları.

- Sunar, L. (2019). Modern Zamana Geçerken Bedenleşen İnsan John Locke'un Beden, Emek ve Mülkiyet Kuramının Bir Eleştirisi, L. Sunar ve Latif Karagöz (Der.) içinde, *İnsanı Yeniden Düşünmek Modern Düşüncede Tartışmalar* (21-57). İstanbul: İlem Yayınları.
- Taylor, C. (2018). *Benliğin Kaynakları Modern Kimliğin İnşası* (Çev. S. A. Baş). İstanbul: Küre Yayınları.
- Taylor, C. (2014). "Tanınma Politikası", A. Gutmann, (Der.) içinde, *Çokkültürcülük-Tanınma Politikası* (46-94). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Touraine, A. (2017). *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?* (Çev. O. Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Türker, Ö. (2017). Ahlaki Tecrübenin İnşasında Başkanın Rolü, L. Sunar ve S. Varlık (Der.) içinde, *Ahlak ve Başkası Modern Felsefe ve İslam Düşüncesindeki Öteki* (165-190). İstanbul: Nobel Yayınları.
- Urhan, V. (2016). Siyaset Felsefesinde Adalet, Eşitlik, Özgürlük. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 26, 103-119.
- Young, I. M. (1999). İletişim ve Öteki: Müzakereci Demokrasinin Ötesinde, S. Benhabib (Der.) içinde, *Demokrasi ve Farklılık Siyasi Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* (174-196). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınları.

Extended Summary

It can be stated that the concept of equality is one of the most important concepts of modern political thought. While classical political thought acknowledges the innate inequalities of people, modern political thought accepts that human beings are innate equals (Urhan, 2016: 109). Unlike the hierarchical social structure of the traditional period, modern society has provided each individual a unique and special status in social life. Thus, every individual is regarded as legally and politically equal to other individuals. In this context, it can be presented that the concept of equality is important in two respects. First, equality has now been accepted as an inborn right. This means that all people have the right to be treated equally with other people simply because they are "human" without any discrimination. The second is related to the political sphere. Everyone's vote counts as one in modern society and individuals are regarded as equal political actors; so each is shown equal dignity in collective decision-making processes.

The paper deals with the problem of political equality concerning the demands of “difference”. In addition, it accepts these demands for difference as “new” equality demands specific to postmodern society and political thought. Postmodern thought criticizes the rationally based thought of society and politics of modernity. These criticisms focus on the Universalist perspective of modernity and differences are highlighted by deconstructing the Universalist view. Thus, postmodern political thought problematizes the individual and social identities determined in modern historicity. In this context, identity-based demands for difference also become equality demands of postmodern politics. Both individuals and social groups with their differences have determined “recognition” as equal political actors as a form of political expression.

Demands for equality shaped around the relationship between identity and difference brought about the problem of revising democratic politics. Because democratic politics with its different identity demands have to accept the owners of these demands as equal political subjects without excluding them, and they also face problems of coexistence created by the demands of differences. In this context, these issues should be expressed and negotiated in the political field. Thus, the problem of coexistence can be reconsidered within democratic politics. Therefore, it can be said that the political vision of the deliberative democracy model is largely adopted in this paper.

Another point that is particularly emphasized in the study is the negative situations that may be caused by demands for differences. Identity politics bring about freedom and equality policies that allow the demands of disadvantaged people and groups to be met in all societies. However, at the same time, excessive emphasis on difference carries the risk of bringing along an “identityist” discourse. Thus, the problem of today's democratic politics both accepts the differences and determines the possibilities of living together with differences. In this context, in this study, the concepts of morality and justice are highlighted in terms of meeting the demands of postmodern political equality and the functioning of democratic politics. The relationship between “I” and “other” is moral relationship. For this reason, it has been emphasized that the attention paid to the rights of the “other” is moral behavior. Thus, morality has been highlighted as one of the founding elements of a society where differences can live together. In addition, the necessity of accepting political equality demands as a human right is directly related to the concepts of liberty and justice. Because, although these demands are essentially demands for equality, we may state that these

demands can only be expressed in a free political environment and in this sense the prerequisite of equality is liberty. Meeting the demands for equality, expressed in a free political environment, is undoubtedly about justice.